

LBRIS

We know
books

JOCHEN M. RICHTER

Ultimul tren spre **V E S T**

O retrospectivă a aderării ROMÂNIEI la UE

Cuvânt-înainte
la ediția în limba română de
VASILE PUȘCAȘ

Prefață de
MICHAEL GEHLER

Traducere de
VASILE ANDREICA

Cluj-Napoca
2023

Colecția

ISTORIE CONTEMPORANĂ

coordonată de

Prof. univ. dr. VASILE PUȘCAȘ

Titlul original:

Last Train West. Revisiting Romania's Accession to the EU© Tectum – o editură din cadrul Societății editoriale Nomos,
Baden-Baden, 2022.

© Editura Școala Ardeleană, 2023

Cluj-Napoca, str. Mecanicilor nr. 48

Redacția: tel.: 0364.117.252; 0728.084.801

e-mail: office@scoalaardeleanacluj.ro

redactie@scoalaardeleanacluj.ro

Difuzare: tel./fax: 0364.117.246; 0728.084.803

e-mail: difuzare@scoalaardeleanacluj.ro

esadifuzare@gmail.com

www.scoalaardeleanacluj.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**RICHTER, JOCHEN****Ultimul tren spre Vest : o retrospectivă a aderării României la UE / Jochen**

M. Richter ; cuv.-înainte de Vasile Pușcaș ; pref. de Michael Gehler ; trad. de

Vasile Andreica. - Cluj-Napoca : Editura Școala Ardeleană, 2023

ISBN 978-630-314-021-6

I. Pușcaș, Vasile (pref.)

II. Gehler, Michael (pref.)

III. Andreica, Vasile (trad.)

341.217

94

Editor: Vasile George Dâncu

Redactor: Daniel Adrian Olaru

Copertă și tehnoredactare: Mariana Răbincă

Cuprins

<i>Cuvânt-înainte</i> la ediția în limba română de Vasile Pușcaș	7
<i>Prefață</i> de Michael Gehler	11
Introducere	19
CAPITOLUL 1 Punctul de plecare	25
Punctul de vedere european: complexitatea subestimată.....	26
Perspectiva germană: datoria morală.....	29
Viziunea românească: schimbări dramatice.....	32
CAPITOLUL 2 Utilizarea impulsului	39
Era UE pregătită?.....	39
Momentul a fost, cu siguranță, corect, spun germanii.....	43
Pentru români, a fost fereastra lor de oportunitate.....	45
CAPITOLUL 3 Apartenența la NATO și criza din Balcani ..	55
Procese separate? – O discuție europeană.....	56
O problemă geostrategică – pentru germani.....	59
Un test de loialitate – pentru români.....	62
CAPITOLUL 4 Discuțiile privind Tratatul constituțional	71
O decizie înțeleaptă, dintr-o perspectivă europeană...73	
Germanii subliniază că România a fost reprezentată în totalitate.....	75
Avântul ideilor noi sufocat de starea de spirit schimbătoare.....	75

CAPITOLUL 5 Bilanțul criteriilor de la Copenhaga	79
Importanța consolidării instituționale – UE a făcut o greșeală	80
Pentru germani, statul de drept este fundamental	85
Câți euro se poate aștepta România să primească?.....	89
Rezumând dezbaterea de la prezidiu, ca să spunem așa	95
Un alt aspect – intrarea sub influență	97
CAPITOLUL 6 MCV și problema corupției.....	103
MCV: de la clauza de salvagardare economică la super-clauza de salvagardare	105
MCV: un factor de sine stătător.....	110
MCV: o problemă care încă dă bătăi de cap și astăzi.....	112
CAPITOLUL 7 Considerații finale ale persoanelor intervievate.....	123
CAPITOLUL 8 De la Declarația de la Snagov până astăzi..	129
CAPITOLUL 9 Ce putem învăța pentru viitor?.....	151
Un proces legislativ foarte complicat – admite Comisia.....	153
Germanii pledează pentru alternative	155
Românii se simt striviți de greutatea provocărilor	159
Propriile reflecții	161
Epilog	171
Despre autor	175
Și despre această carte.....	177
Persoane intervievate	179
Această carte nu ar fi fost posibilă fără... ..	189
Anexa I: Cronologie selectivă.....	191
Anexa II: Declarația de la Snagov	197
Anexa III: Strategia de la Snagov	201
Referințe	207
Index	213

CUVÂNT-ÎNAINTE

la ediția în limba română

În dimineața zilei de 8 decembrie 2004 am plecat la Bruxelles pentru ceea ce speram că va fi ultima rundă în negocierile de aderare a României la UE. Eram împreună cu ministrul de Externe, dl. Mircea Geoană. Încă în prima parte a zilei am avut o întâlnire cu președintele Comisiei Europene, apoi cu comisarul Frattini și Rehn. Olanda tocmai își ridicase obiecțiile la finalizarea negocierilor României, dar Finlanda și le-a anunțat misterios și subit. Discuția cu comisarul Extinderii, începută la ora 15:00, a fost dură și scurtă, el opunându-se încheierii negocierilor cu România, dar fără argumente solide, repetând mereu că țara noastră nu era încă gata să devină membră a UE. Brusuc, comisarul finlandez ne-a informat că a convocat o conferință de presă, la ora 15:30, invitându-ne să participăm și noi. Eu am refuzat. Am fost în sala conferinței de presă până când comisarul Olli Rehn a comunicat jurnaliștilor că România nu va încheia negocierile de aderare și nici nu dădea un orizont de timp pentru finalizarea lor. Am părăsit sala imediat după acel anunț. Mai trebuia închis provizoriu doar capitolul „Concurența”. După ora 16:00, agențiile de știri și presa internațională au transmis imediat despre eșecul României de a finaliza negocierile de aderare la UE. Firește, și în România a fost preluată aceeași știre, cu satisfacțiile politice de rigoare, întrucât campania electorală era pe sfârșite. După numai câteva ore am intrat la runda de negocieri a capitolului „Concurența”, reușind închiderea lui

CAPITOLUL 1

Punctul de plecare

Cu siguranță, nu sunt singura persoană care, până la începutul anului 1989, nu a reușit să prezică faptul și, mai ales, viteza fulgerătoare a reunificării germane și a schimbărilor esențiale din Europa Centrală și de Est. Și rămâne un miracol faptul că schimbarea asta importantă în atât de multe țări a avut loc fără o considerabilă vărsare de sânge – oricât de regretabile ar fi fost, fără îndoială, pierderile de vieți omenești. Începând cu lupta îndelungată din Polonia, trecând prin evenimentele remarcabile din Ungaria și până la deschiderea granițelor germane, provocată de faimoasa scăpare a lui Günter Schabowski, în noiembrie 1989, totul a părut să se întâmple în mod neclar. Entuziasmul cu care oamenii obișnuiți au ieșit în stradă a fost nemărginit. Setea lor de libertate și dorința de a-și lua destinul în propriile mâini au făcut să fie, practic, imposibil pentru oricine, inclusiv pentru armată, de a opri ritmul evenimentelor în desfășurare. Victime au fost, desigur, inclusiv în România. Dar, la urma urmei, ceea ce am văzut noi, cei care am trăit această perioadă, a fost, în general, o revoluție pașnică. Însă a fost, oare, bine gândită sarcina care ne aștepta, aceea de a integra toate aceste țări foarte diferite? Sau a fost considerată ca fiind *alternativlos*³?

³ Germania a inventat termenul *alternativlos* – lipsa de alternativă. Un cuvânt legat de politică și care sugerează că față de măsurile luate în contextul crizelor actuale nu există o altă posibilitate. (n.red.)

Punctul de vedere european: complexitatea subestimată

Comisia Europeană s-a confruntat, într-adevăr, cu o sarcină descurajantă. Fostul comisar Günter Verheugen atrage atenția asupra preocupărilor semnificative pe care statele membre le aveau înainte de 1999, în timp ce secretarul general al Comisiei de atunci, Catherine Day, subliniază modul în care Comisia și-a văzut sarcina ca una de furnizor de servicii, pentru a pune în aplicare ceea ce a fost decis. Ceea ce sugerează că, probabil, Comisia nu a fost întotdeauna convinsă de deciziile de fond. Între timp, Matthias Ruete face lumină asupra procesului de negociere și a modului în care funcționarii UE vedeau lucrurile. Din punct de vedere parlamentar, Hans-Gert Pöttering privește în urmă la ceea ce el consideră a fi un exces de optimism.

Günter Verheugen este ferm convins că, înainte de 1999, multe state membre – ca să nu mai vorbim despre publicul larg și, în special, despre instituțiile UE de la Bruxelles – au avut rezerve foarte importante față de întregul proiect de extindere spre Europa de Est, cele mai ferme îndoieli fiind exprimate față de România și Bulgaria. Teama lor era că ambele țări erau atât de înapoiate din punct de vedere economic, încât totul ar fi fost, pur și simplu, prea costisitor. Cealaltă problemă era că România se remarcă prin faptul că avea un trecut deosebit de complicat și împovărat, din cauza dictaturii sale îngrozitoare. Acesta este, în opinia lui Verheugen, motivul pentru care România a fost, inițial, exclusă dintre țările luate în considerare pentru o posibilă

aderare la UE. Lucrurile s-au schimbat în 1999, iar locul ferm al României în proiectul de integrare europeană a devenit o necesitate strategică.

Pe de o parte, cadrul politic din Europa s-a schimbat, din cauza războiului din Kosovo. Al doilea element a fost o Comisie Europeană nou constituită, care a avut o abordare diferită față de problema extinderii. Anterior, este convins Verheugen, extinderea era văzută ca o mică pacoste. Noua Comisie, inclusiv Verheugen, a văzut totul nu atât ca pe o chestiune economică, ci mai degrabă ca pe o datorie istorică și morală, oferind UE ocazia unică de a face un pas mare spre integrarea europeană.

Catherine Day subliniază rolul Comisiei Europene, evidențiind că întotdeauna a fost vorba despre a încerca să pună în aplicare orice decizie politică luată, „indiferent dacă am fost sau nu de acord cu ea”. În opinia sa, Comisia a fost preocupată, în primul rând, ca țările candidate să fie pregătite înainte de aderare. În 2004, desigur, UE era mult mai complexă decât era, de exemplu, în momentul aderării Spaniei și Portugaliei; și era, din nou, diferită față de extinderea din 1995, când aceste țări erau deja integrate cu totul, deși nu nominal. Prin urmare, preocuparea Comisiei a fost întotdeauna „un pic ca o mamă neliniștită, presupun. A învățat copilul meu replicile pentru piesa de teatru de la școală, va juca bine?” Ea crede că „a fost vorba despre o convingere destul de fermă în cadrul Comisiei, conform căreia Bulgaria și România ar avea nevoie de o muncă mult mai intensă pentru a adera fără probleme, atât pentru binele lor, cât și pentru binele UE. Așadar, aceasta era atmosfera de la acea vreme”.

Catherine Day amintește și despre problemele de comunicare cu România și stabilirea unor relații și a unui dialog la nivelul politic potrivit: „Este vorba despre schimbări interne, iar acest lucru necesită timp și a fost foarte dificil de comunicat. (...) E vorba despre a despărți politica de detaliile tehnice. Este dificil chiar și în interiorul UE, dar a fost și mai dificil din cauza mizei uriașe, cred eu, a ceea ce era în joc”.

Matthias Ruete, care a reprezentat Comisia la negocierile de extindere de dinainte de 2004, discută diferețele foi de parcurs, strategiile și calendarul „valurilor” propuse pentru aderarea la UE. În condițiile în care zece dintre țările candidate erau pe cale să adere în 2004, atenția s-a îndreptat spre ceea ce se va întâmpla cu Bulgaria și România. Aici, spune Ruete, evenimentele au fost puternic influențate de situația din Balcani și de poziția geopolitică esențială a celor două țări candidate rămase. „Încă îmi amintesc foarte clar că, atunci când am discutat acest lucru cu ambasadorul irlandez de atunci, i-am spus: «Uite, nu vom convinge niciodată statele membre să spună <da> aderării Bulgariei și României la Uniunea Europeană», deși amândoi am crezut că, din cauza situației din Balcani, era un element destul de important în ceea ce privește stabilizarea regiunii. Într-adevăr, am simțit că nu vom putea convinge dacă nu vom găsi mecanismul potrivit pentru a continua abordarea de tip «pedepse și recompense» pe care am folosit-o în timpul negocierilor de extindere, după încheierea acestor tratative. Lucrul ăsta a dus la ceea ce am numit la vremea respectivă clauza de super-salvgardare.” Capitolul 6 al cărții este dedicat acestui

Mecanism de Cooperare și Verificare (MCV) atât de cunoscut și mult detestat de români.

Pentru a completa opiniile dintr-o perspectivă europeană, Hans-Gert Pöttering, deputat european cu vechime în funcție, se referă la discuțiile din Parlamentul European și din grupul său politic: „Întotdeauna am spus (astăzi) că aderarea României a fost prematură, deoarece România și Bulgaria nu erau pregătite să adere – nu atât în ceea ce privește chestiunile economice, cât mai ales referitor la situația juridică, reforma sistemului judiciar, lupta împotriva corupției și așa mai departe. Am fost prea pozitivi vizavi de aceste evoluții. Când au aderat, în ianuarie 2007, am înțeles, în cele din urmă, că era prea devreme”.

Totuși, Pöttering estimează că este un lucru bun să avem Bulgaria și România alături, fie și numai din cauza comportamentului actual al Rusiei și al președintelui său. Dar el recunoaște că Parlamentul European, inclusiv el însuși, ar fi putut fi puțin naiv la adresa României: „S-ar putea să fi fost, în poziția mea și a grupului PPE, un pic prea pozitiv față de aderarea României și Bulgariei. Astfel, era clar că nu puteau să adere în 2004 împreună cu Polonia, țările baltice și celelalte țări, apoi au aderat, în cele din urmă, la 1 ianuarie 2007”.

Perspectiva germană: datoria morală

Acest capitol se ocupă de personalitățile germane, așa că titlul lui nu va fi, probabil, o mare surpriză. Germanii sunt foarte conștienți de natura complexă a negocierilor care au condus la reunificare. Percepții

negative severe au fost întâmpinate cu o diplomație atent elaborată, care a permis, în final, o reunificare de succes.

Wilhelm Schönfelder își amintește atmosfera generală din Germania, la mijlocul anilor '90, ca răspuns la cererile de aderare la UE ale țărilor din Europa Centrală și de Est, la doar câțiva ani după reunificarea Germaniei: „Am impulsionat aceste țări de atâta vreme să renunțe la comunism. Acum, că au făcut-o, nu mai puteam spune că nu le voiam”.

În timp ce această opinie este susținută de analiza lui Matthias Ecker-Ehrhardt asupra dezbaterei publice germane privind extinderea UE¹, textul său subliniază cât de repede s-a schimbat starea de spirit: „«Da» inițial pentru extinderea instituțiilor europene spre Est s-a transformat treptat într-un «Da, dar...» condiționat în cursul anilor 1990. Pe durata acestui proces, stabilitatea și prosperitatea economică au devenit rapid criteriile principale de aderare pentru majoritatea vorbitorilor”.

Elmar Brok spune despre primele zile: „Păreră generală era că asta era o țară care se eliberase de comunism și dictatură și își merita invitația de a ni se alătura în Europa. (...) A fost convingerea noastră⁴ sinceră, deși s-a manifestat întotdeauna un scepticism subiacent pe care, poate, însăși Uniunea Europeană trebuia să-l depășească. Și tocmai asta a dus la discuția despre ceea ce voiam cu adevărat – extindere sau aprofundare. În cele din urmă, s-a ajuns la ambele: extindere și aprofundare, în paralel”.

⁴ Rezoluția Parlamentului European din noiembrie 1989, redactată, în principal, de Klaus Hänsch și Elmar Brok. (n.a.)

Le-am spus corespondenților mei, Brok și Perruzo, despre opinia lui Pöttering, că aderarea României era prematură, pe când Verheugen afirmase clar că 2007 era ultima șansă pentru această țară. Brok mi-a răspuns: „Ambii au dreptate. Am fost un susținător convins al aderării României. (...) Dar au fost mulți oameni care s-au opus în mod activ ca lucrul ăsta să se întâmple. (...) Permiteți-mi să repet cât de naiv a fost ca rapoartele să insiste continuu asupra progreselor înregistrate. Nimeni nu a zis niciodată suficient de direct și de clar, inclusiv oamenilor înșiși, cât de mari au fost deficiențele. Acest aspect a fost valabil nu doar pentru România și Bulgaria. Cred că ar fi trebuit să fim mult mai fermi”. Brok însuși și-a demonstrat angajamentul personal, plecând mai devreme de la un eveniment în circumscripția lui electorală din Germania, pentru a lua trenul de noapte spre Strasbourg, astfel încât să participe la reuniunea Partidului Popular European, care trebuia să decidă dacă România ar trebui să fie lăsată să adere.

Guido Perruzo menționează: „Împărtășesc pe deplin acest punct de vedere. Permiteți-mi să o spun într-un mod foarte direct: dacă ele nu ar fi făcut-o în 1995, dacă ar fi amânat-o pentru orice moment ulterior, dacă nu ar fi avut loc aderarea în 2007, dacă ar fi început procesul astăzi, nu ar fi fost acceptate niciodată de Uniunea Europeană. Nu numai din cauza situației lor și, poate, din vina lor, ci și pentru cât de pregătiți eram noi în Uniunea Europeană pentru a accepta mai multe state membre”. Totuși, el simte că „...nu a fost o greșală. A fost abordarea corectă la momentul potrivit, cu toate consecințele care au urmat...”

Perruzo este foarte conștient de poziția de pe care au plecat țări precum Bulgaria și România și de drumul chinuitor pe care l-au parcurs. El arată: „Înțeleg pe deplin ceea ce au dorit să realizeze. Voiau să fie la același nivel cu țările din Europa de Vest, în primele rânduri – din punct de vedere economic, și nu atât în ceea ce privește democrația, statul de drept, crima organizată, corupția și altele... Prioritatea lor era o viață mai bună bazată pe un stil vest-european, care a fost, să spunem, punctul de plecare pentru întregul proces și punctul lor de vedere”.

Viziunea românească: schimbări dramatice

Mărturiile partenerilor mei de interviu din România prezintă o întreagă gamă de opinii – de la numeroasele unghiuri din care ar trebui privite aceste momente, trecând prin exigența schimbărilor, până la aspectele procedurale. Însă firul comun al tuturor acestor amintiri este ilustrat de schimbările dramatice prin care au trecut țara și oamenii săi.

Ioan Pașcu atrage atenția că România a fost singura țară fostă comunistă care a rupt cu vechiul regim în mod violent și că forma românească de comunism a fost cea mai centralizată și represivă din toate fostele state comuniste. „În plus, mediul nostru de securitate a început să se deterioreze rapid și considerabil, înghesuind România între doi vecini în dezintegrare: fosta Iugoslavie și fosta Uniune Sovietică.” România a perceput căderea comunismului și a Uniunii Sovietice ca pe o fereastră de oportunitate pentru a se alătura partenerilor săi tradiționali din Vest, „obținând astfel acces la securitatea și prosperitatea oferite de NATO și UE”.

Vasile Pușcaș amintește că negocierile de aderare a României la Uniunea Europeană au venit într-un moment dificil, atât din punct de vedere românesc, cât și din punct de vedere european. El consideră că România a fost într-o poziție foarte slabă și nu s-a pregătit pentru negocieri într-un mod deosebit de sistematic. „A fost doar o pregătire contextuală”, precizează el. În același timp, pentru el, Uniunea Europeană nu a crezut cu adevărat că România va fi capabilă să facă progrese în negocierile de aderare. Când negocierile au început, a fost, practic, o promisiune geostrategică, nu geopolitică, din cauza situației de război din Balcani. Pușcaș a luat parte la procesul de negociere și a văzut că mulți oameni de la Bruxelles credeau că România nu va încheia negocierile și va rămâne multă vreme o simplă țară candidată. Dar, treptat, negocierile cu Bulgaria și România s-au împletit cu toate celelalte crize și probleme europene și a fost propusă chiar o recomandare de a îngheța negocierile cu România, deoarece statele membre au devenit mai reci în legătură cu întreaga chestiune a aderării României.

Lazăr Comănescu se concentrează asupra a două aspecte: mediul extern, în principal european, de la acea vreme și mediul sau atmosfera din România care a condus la decizia de a se pregăti și de a solicita aderarea la UE. El amintește atmosfera generală de optimism din Europa după prăbușirea comunismului, când „a început să se dezvolte un factor de solidaritate”. Prin încheierea acordurilor de asociere între CE și țările din Europa Centrală și de Est, s-a stabilit pentru prima dată că obiectivul final era aderarea la UE. „Apoi, în decembrie

1994, în timpul președinției germane a UE, liderii țărilor candidate au fost invitați pentru prima dată în istorie să-i întâlnească pe omologii lor din statele membre, în marja summitului UE de la Essen. Toți acești pași au fost importanți.” În România, „lucrurile au evoluat în așa fel încât, în 1995, în societatea românească s-a creat un consens că România trebuie să adere la Uniunea Europeană. Iar acest lucru a dus la adoptarea, la începutul lunii iunie 1995, a Strategiei românești de integrare în Uniunea Europeană. Și, ei bine, mă simt mândru că am făcut parte din mica echipă care a redactat acel document, aprobat apoi de toate partidele politice și adoptat de Guvern și, ulterior, atașat la cererea de aderare a României la UE”.

Aurel Ciobanu-Dordea profundează, indicând „constrângerile sau provocările: maturitatea instituțiilor democratice, a proceselor economice și a societății. Privind retrospectiv, anumite aspecte pot fi mai bine percepute astăzi, după 30 de ani. Vedem că tranziția asta de la dictatură la democrație și de la o economie centralizată și planificată la o economie liberală și la o economie socială de piață a fost mai dificilă decât se credea. La acea vreme, lucrurile păreau oarecum mai ușoare, deoarece mulți oameni erau entuziaști, unii vor spune și un pic naivi. Poate că a fost mai bine așa, această naivitate a mers mână în mână cu speranța și energia și a făcut ca roțile istoriei să se învârtă înainte”. El subliniază, de asemenea, opoziția față de schimbare, forțele conservatoare care încetinesc transformarea sau se opun, pur și simplu, acesteia, profitorii procesului neclar de tranziție, care practică, de obicei, corupția,

având un interes personal ca tranziția lor să dureze mai mult, astfel încât să aibă un răgaz mai mare pentru a-și maximiza oportunitățile.

Napoleon Pop, unul dintre primii negociatori ai aderării României, este o persoană pe care o vom întâlni frecvent pe parcursul acestei cărți – datorită statutului său istoric important, dar și vehemenței opiniilor lui. Pop prezintă un caz convingător și pasionat pentru caracterul special al României, ca țară ex-comunistă care a avut cel mai mult de parcurs și cel mai mult de recuperat. În cele din urmă, a ajuns la concluzia că România s-a angajat din tot sufletul să își negocieze intrarea în UE, dar că UE – mai ales unele dintre statele membre mai mari – nu a reușit să atingă nivelul de ambiție al României.

De asemenea, Pop îi contestă pe politicienii români care, în opinia lui, au fost prea detașați de realitatea din teren: „Când am plecat (la Washington, la începutul anului 1995), l-am sfătuit pe prim-ministru să pregătească în timp util cererea oficială de aderare a României, ceea ce s-a și întâmplat. Această pregătire este mai bine cunoscută sub numele de a doua Strategie de la Snagov, care a fost semnată de toate partidele politice și de reprezentanții ai societății civile. Documentul stabilea dorința României de a deveni un membru cu drepturi depline al Comunității Europene. Între timp, au intrat în vigoare criteriile de la Maastricht și a început să se clarifice calea spre aderare. Acordul nostru de asociere a deschis un amplu dialog politic cu UE, dar oamenii de rând păreau mai încântați de beneficiile imediate ale acordului, cum ar fi deschiderea comerțului și apropierea de